

РОЛЬ КУЛЬТУРИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Г.В. Дворцева

У статті розглядається актуальна проблема сучасної педагогічної науки – формування культурного розвитку студентської молоді, долучення до культурних цінностей. Розглядається зв'язок понять „культура”, „людина”, „особистість”, „суспільство”, визначаються оптимальні шляхи включення студентів у культурний простір вищого навчального закладу.

В статье рассматривается актуальная проблема современной педагогической науки – формирование культурного развития студенческой молодежи, приобщение к культурным ценностям. Рассматривается связь понятий «культура», «человек», «личность», «общество», определяются оптимальные пути включения студентов в культурное пространство вуза.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями

Реформи сучасної системи освіти в Україні спрямовані на те, щоб створити всі необхідні умови для розвитку здібностей, творчих обдарувань підростаючого покоління, його духовної, загальної та інтелектуальної культури. Сучасна освіта потребує навчально-виховних програм, спрямованих на формування висококультурної, духовно піднесеної і творчої особистості, здатної до самоврядування, самостійного прийняття рішень, вибору смислу життя, на вміння орієнтуватися в соціокультурному середовищі, на цілісну організацію освітнього процесу.

Складні процеси, що відбуваються сьогодні в нашій державі, зумовлені суперечностями соціального, економічного та політичного становлення, висувають важливе завдання для освіти – формування людини культури XXI століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Педагогіку особистості створювали багато відомих педагогів (Є. Бондаревська, І. Зязюн, В. Ільїн, Н. Миропольська, В. Серіков, О. Скрипченко, Г. Шевченко та ін.). Проблемі управління навчально-виховним процесом у своїх наукових дослідженнях приділяли увагу В. Маслов, В. Пікельна, В. Сластьонін, В. Сухомлинський.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Новизна нашого дослідження полягає в тому, що висвітлена проблема культурного розвитку й культурного потенціалу особистості студента у навчально-виховному процесі сучасного університету.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Мета статті – визначення ролі культури у навчально-виховному процесі та шляхів включення студентів у культурний простір вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

До найважливіших напрямів сучасного виховання належать розвиток культурності підростаючих поколінь, формування їх духовного світу. Культура особистості завжди була в центрі уваги філософів, психологів, педагогів, бо саме рівень культури кожної особистості складає загальну картину культури суспільства, від якої значною мірою залежить основний вектор його соціокультурного, економічного та політичного розвитку.

Ми є свідками того, як змінюються картина світу, культурні ціннісні орієнтації та світогляд людини. Разом зі зміною картини світу змінюється і сама людина. Культурна трансформація сучасності все більше культивує індивідуалізм і прагматизм. Традиційна освіта не прагнула залучити людину до вищих змістів культурних цінностей як основи духовного життя, але і сучасна система виховання пронизана багатьма протиріччями, які притаманні соціокультурній ситуації в Україні.

Культура особистості і суспільства є проблемами національної безпеки держави. Про занепокоєність держави щодо стану культурного розвитку суспільства і підростаючих поколінь свідчать „Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті”, Указ Президента від 24

листопада 2005 р. „Про першочергові заходи щодо збагачення та розвиток культури і духовності українського суспільства” тощо.

Культура особистості передбачає переосмислення цінності людського буття, визнання самоцінності людини, духовно-морального смислу її життя. Тому розвиток культурного потенціалу студентської молоді стає однією з найбільш актуальних проблем педагогічної науки.

Виходячи з того, що освіта та культура знаходяться у тісному взаємозв'язку, слід детально розглянути поняття «культура», „людина”, „особистість”, „суспільство”.

Тріада “культура - суспільство – особистість” являє собою соціально-філософську і культурологічну проблему, яка включає в себе безліч аспектів. Наприклад, питання про те, яку роль відіграє особистість в культурі того або іншого історично конкретного суспільства, як узгоджуються інтереси особистості і суспільства, яке існувало ставлення до людини протягом даної епохи, яка роль особистості в культурному прогресі тощо.

Сьогодні поняття “людина” і “особистість” розмежовуються. Необхідно їх конкретизувати і встановити співвідношення між ними.

Людина - вищий рівень у розвитку живих організмів на Землі, суб'єкт суспільно-історичної діяльності і культури, тобто, з одного боку, це - біологічна істота, з іншого - творець специфічного світу, який є результатом творчої діяльності всього людства.

Особистість - це стійка система соціально-значущих рис, які характеризують індивіда, вона є продуктом суспільного розвитку і включення індивідів в систему соціальних відносин шляхом предметної діяльності.

Пояснюючи поняття “особистість” через поняття “людина”, можна сказати, що особистість є людина зі сформованим світоглядом (системою поглядів на світ), самосвідомістю і здатністю до творчої самореалізації через діяльність.

Отже, існують певні якості, які характеризують особистість людини, культуру особистості, міру її особистості. Людина формується у конкретному історичному часі. Він, в свою чергу, включає в себе все “тіло культури”, тобто весь попередній досвід, культурну традицію, загальнокультурну атмосферу.

До культурно-історичних якостей особистості належить здатність судження як основа інтелектуальної культури, моральна рефлексія і

совість як обов'язкові складові етичної культури особистості, смак як специфічна здатність, що лежить в основі естетичної культури особистості і суспільства, пам'ять і традиції як умова і потреба міжособистісного спілкування, моральність і право як регулятиви поведінки людей і гаранті забезпечення їхньої безпеки.

Будучи приналежністю, частиною особистостей, що спілкуються одна з одною, ці якості впливають на створення певних соціальних інститутів і стають рушієм та барометром їхнього розвитку. Так, моральність, совість, моральна рефлексія лежать в основі правового устрою суспільства, здатність судження забезпечує розвиток наук, смак впливає на розвиток мистецтва.

Другою складовою моральної рефлексії (крім здатності судження) є совість: здатність особистості здійснювати етичний самоконтроль. Совість стає вирішальною особистісною якістю, коли людина потрапляє в ситуацію вибору.

Формуючись як особистість, людина відчуває на собі безліч культурних впливів. Це і досвід загальнолюдської культури, і конкретно-історичний час, в якому вона живе, і національна культурна атмосфера, як її безпосереднє культурне оточення і середовище, в якому відбувається пробудження людини до культурного життя.

Культура (від лат. *cultura* – оброблення, виховання, освіта, розвиток) – історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, що виражені у формах та типах організації життя та діяльності людей, їхніх взаємовідносинах, а також у створюваних ними матеріальних та духовних цінностях [2, с. 130]. Слід наголосити, що ядром культури є загальнолюдські цінності, а також способи їх відтворення та досягнення, що історично склалися. Але будучи загальновідомим явищем, культура сприймається, засвоюється кожною людиною індивідуально, зумовлюючи її становлення як особистості [2, с. 130].

У науці існує досить велика кількість визначень культури, що характеризують різні аспекти життєдіяльності людини, і всі вони мають право на існування. Б. Гершунський визначає культуру як вищий прояв людської освіченості та професійної компетентності, тому що саме на рівні культури може в найбільш повній мірі відобразитися людська індивідуальність [3, с. 67]. Н. Крилова зосереджує свою увагу на тому, що у свідомості культура постає як надособистісний феномен, тому

невипадково випадає характеристика людини як носія культури та головної діючої особи. Хоча існує внутрішнє протиріччя: соціум є результат взаємовідносин людини, але самі ці стосунки пояснюються як залежна змінна та як результат розвитку соціуму [4, с. 134].

Процес інкультурації молоді складний та різноплановий. Соціологічні дослідження свідчать, що молодь не орієнтована на самостійну культурну діяльність, тим паче на культурний саморозвиток. Хоча людина від народження, точніше, від моменту, коли мати ставиться до дитини (ще не народженої) як до людської істоти, перебуває в культурі. Процес зростання проходить у культурних просторах, які несуть свою наповнюваність, мають спільні та протилежні позиції. Студентська молодь на момент вступу до вищого навчального закладу вже має певний культурологічний досвід: культурні інтереси, потреби та здібності.

Одним із аспектів навчально-виховного процесу вищої школи є завдання не нав'язувати молоді, а допомогти їй освоїти нові зразки культурної діяльності, правильно використовуючи відповідні технології, здатні сприяти та коректувати даний процес. Це пов'язано із тим, що студентський вік – лише один із етапів культурного розвитку чи саморозвитку молоді. Йдеться про набуття студентською молоддю таких вмінь та навичок у процесі навчально-пізнавальної діяльності, які дозволять різнобічно сприймати та осмислювати факти та явища культури, формувати цілісний погляд на сучасний світ, синтезувати отримані знання та переносити їх на нові соціокультурні об'єкти. Процес формування таких вмінь спрямований на оволодіння загальними культурологічними знаннями, пов'язаними з професійною орієнтацією студентів, а часом і непов'язаними, але необхідними для досягнення загальнокультурної компетентності.

Соціальний досвід молоді утворюється на трьох рівнях:

мікрорівень – відбувається становлення самосвідомості (культурний простір духовного життя);

мезорівень (середній) – безпосередньо впливає на форми культурного досвіду (багато чисельні культурні практики спілкування, найближче коло культурного саморозвитку);

макрорівень – умови, де проходить життєдіяльність студентів (широкий соціально-культурний простір) [4].

Виходячи з того, що кожна особистість проходить через всі ці рівні та вбирає в себе той культурний досвід, який її оточує, можна наголосити,

що саме багатокладність культури спонукає самовизначенню та самоідентифікації. Різноманітність культурних просторів надає можливість студентській молоді збагачувати свою життєдіяльність, створює умови для формування культурного потенціалу. Але таким чином проходить знайомство з досить протилежними культурними просторами: від кримінальних до елітарних. У цьому випадку зростає роль педагогічного впливу: підтримати в правильному виборі або допомогти розібратися в складному перехресті культур.

Процес засвоєння культурних цінностей проходить через знайомство з різноманітними текстами, звичаями, нормами поведінки. При взаємодії з усім цим особистість, проходячи шлях формування члена даного суспільства, приймає цінності, які зафіксовані в культурі. Культура – різнопланове явище, тому це дає молоді право вибору в процесі інкультурації. Але якби справа обмежувалась лише цим, то розвиток суспільства став би неможливим. Зауважимо, що кожна особистість по-своєму неповторна і сприйняття світу проходить індивідуально, як і засвоєння культури. Творча особистість, сягнувши певного етапу розвитку, маючи певний багаж знань, бажає йти далі. Намір пізнавати приводить до детального перегляду існуючих у культурі уявлень, а часом і цінностей взагалі. Виникає протиріччя: приймати чи не приймати дані цінності; належати до даних традицій, але не бути ними зв'язаним; знаходитися в даній культурі і дивитися на неї з боку. Такі протиріччя спонукають до самовизначення, до самостійного створення самого себе, що і є саморозвитком особистості. Звідси випливає рушійна роль культури в процесі розвитку особистості.

Відповідно до природи людини та культури суспільства створюється індивідуальна культура, обумовлена обома показниками. Горизонт розвитку культури особистості визначається культурою суспільства на даному історичному етапі. При наявності творчої активності особистість може підійти до горизонту дуже близько, внаслідок чого індивідуальна культура може перетворювати культуру суспільства. Особистість, яка свідомо самовизначається в культурі, є активним членом суспільства, його рушійною силою.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «освіта має сприяти формуванню нової ціннісної системи суспільства – відкритої, варіативної, духовно та культурно наповненої, толерантної, здатної забезпечити становлення громадянина, патріота, консолідувати

суспільство на засадах пріоритету прав особистості» [1]. Освіченість окремої особи складається та розвивається внаслідок взаємодії з культурою суспільства. Індивідуальні перспективи розвитку залежать від широти та різноманітності контактів особистості зі світовою культурою. Саме вища школа має можливість і надає її своїм студентам для виходу за вузькі рамки субкультури. Розвиток комп'ютерних технологій, сучасних засобів зв'язку надає можливість розширити освітні межі, культурні контакти кожного студента. При цьому процес входження молоді в культуру і є одночасно створенням нової культури.

Вища освіта спрямована не тільки на всебічний культурний розвиток особистості, а й на культурний саморозвиток. Саме в цьому й полягає головна відмінність сучасного етапу освіти від педагогіки минулого. Гуманна педагогіка в центр своєї уваги ставить конкретну індивідуальність, що саморозвивається, тобто вирішальне значення надається процесам самовизначення, самоактуалізації, самореалізації [4, с. 175].

Таким чином, засвоєння культурних цінностей є одним із аспектів розвитку студентської молоді, і можливості культури у навчально-виховному процесі на розвиток особистості значущі. К. Горанов відзначив, що культура стає якісною ознакою способу життя людей у матеріальній та духовній життєдіяльності в умовах та обставинах, що склалися [5]. Однак потенціал може так і залишитися не використаним, якщо не буде організовано спеціальних педагогічних умов для його реалізації. Врахування в освітньо-виховному процесі культури як одного з провідних факторів саморозвитку сприятиме усвідомленій інкультурації, самореалізації та самовдосконаленню студентської молоді.

Перспективними напрямками подальшого вивчення проблем значення культури в процесі розвитку можна визнати розгляд можливостей впливу на культурний розвиток молоді процесів гуманізації та гуманітаризації освіти, сучасного інформаційного простору, взаємодії загальнолюдських та національних культурних цінностей.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Сьогодні перед вищою школою України стоїть завдання постійного пошуку форм, шляхів і засобів органічного поєднання підготовки спеціалістів з формуванням в них культурного потенціалу і загальнолюдських духовних цінностей. Тобто мова про формування у

студентів глибокого наукового світогляду, високої моральної культури, справжньої інтелігентності. Засвоєння культурних цінностей є одним із аспектів саморозвитку студентської молоді, і можливості культури в процесі впливу на особистісний саморозвиток значущі. Культура стає якісною ознакою способу життя людей у матеріальній та духовній життєдіяльності в умовах та обставинах, що склалися. Врахування в освітньовиховному процесі культури як одного з провідних факторів саморозвитку сприятиме усвідомленій інкультурації, самореалізації та самовдосконаленню студентської молоді.

Література

1. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (В поисках практикоориентированных образовательных концепций). – М.: Совершенство, 1998.- 608с.
2. Горанов К. Культура и искусство в быстро меняющемся мире // Искусство в мире культуры. – Л.:Мисль, 1981.- С.914.
3. Крилова Н.Б. Культурология образования. – М.: Народное образование, 2000.- 272с.
4. Національна доктрина розвитку освіти / Указ Президента України № 347 / 2002.- Київ, 17 квітня 2002р.
5. Педагогический энциклопедический словарь / Гл.ред. Б.М.БимБад. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528с.

Дворцева Г.В. – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.